

Kristen frihet: Virkelig fri i Kristus

Galaterbrevet 5,1

Amerika ble grunnlagt på prinsippet om frihet fra tyranni og har stort sett opp gjennom historien prøvd å lede nasjonen etter dette frihetsprinsippet. Likevel er dessverre amerikanere i dag mer delt enn noen gang, og mye av uenigheten går nettopp på hva frihet er. Hvordan balanserer vi statlige reguleringer med personlig frihet? Bør myndighetene kontrollere våre våpen? Kan den beordre oss å bruke munnbind og ta vaksiner? Kan den forby meg å reise? Dette er utfordrende spørsmål som opprører frihetselskende amerikanere.

Men uansett er det én ting som er klart: Menneskets hjerte lengter etter frihet. Vi kan til og med si at gjennom hele verdens historie har makt, slaveri og kamp for frihet stått sentralt. Det menneskelige hjertet ønsker å være fri, men den sørgelige sannhet er at det syndige mennesket ikke forstår hva sann frihet virkelig er.

Men vi som er kristne, vet derimot at sann frihet finner vi bare i Kristus. Jesus sa i Johannesevangeliet: «Får Sønnen frigjort dere, da blir dere virkelig fri» (Joh 8,36). Det er bare i Kristus Jesus – gjennom troen på hans gjenløsningsverk for vår skyld – at vi erkjenner det slaveriet vi befant oss i, håpløsheten i et liv uten Gud og den herlige frihet som Guds barn og som Paulus taler om i Rom 8. Det er bare i Kristus Jesus at vi igjen kan bli det vi opprinnelig ble skapt av Gud til å være – hans frie sønner og døtre som bærer hans bilde og lever for ham i rettferdighet og renhet for alltid.

Dette foredraget har som utgangspunkt Gal 5,1: «Til frihet har Kristus frigjort oss. Stå derfor fast og la dere ikke tvinge inn under slaveåket igjen.» Emnet vårt er derfor kristen frihet i Kristus. Etter at vi har gransket dette skriftstedet litt nærmere, skal vi ta opp hva det innebærer å ha en slik frihet i Kristus. Deretter i den andre delen vil vi se på noen utfordringer som følger med det å leve i vår frihet, både på Paulus' tid, opp gjennom kirkens historie og likeså i vår egen tid. Gjennom dette er det min bønn at vi blir oppmuntret i vår tro til å innse og verdsette den spesielle stilling vi har som adopterte og fullstendig frie Guds barn, og på denne måten glede oss enda mer over den nåde Gud har vist oss i Kristus.

I. Gal 5,1 i sin sammenheng

Det er mest sannsynlig at Galaterbrevet var det aller første brevet Paulus skrev til en menighet. Det ble skrevet kort tid etter hans første misjonsreise, en reise som brakte ham til regionen Galatia. De menneskene som Paulus først forkynnte for i Galatia, var for det meste ikke-jøder og hedenske. De hadde liten eller ingen kunnskap om jødedommen og dens tro på én Gud. Dette kan vi konkludere med ut fra beretningen om Paulus' forkynnelse i Lystra, Ikonium og Derbe som er gjengitt i Apg 13-14. Peter beskrev senere det hedenske livet som «det tomme livet dere overtok fra fedrene» (1 Pet 1,18). Og Paulus minnet efeserne om det vantro livets realiteter når han skriver:

Husk at dere den gang var uten Kristus, utestengt fra borgerretten i Israel, uten del i paktene og løftet, ja, uten håp og uten Gud i verden. (Ef 2,12)

Men da jøden Paulus reflekterte over sitt tidligere liv som en nidkjær fariseer før han ble omvendt til tro på Kristus, betraktet han nå alle de tingene som han hadde trodd på og praktisert i et anstrengt forsøk på å behage Gud, bare som «tap» (Fil 3,7) – eller «skrap»!

Paulus nevner i Romerbrevet at evangeliet er for «jøde først og så greker» (Rom 1,16). Ja, begge gruppene trenger evangeliet fordi *ingen* liv som er skilt fra Kristus, har noen mening eller noe håp, og begge måter å leve på leder bare til evig adskillelse fra Gud.

Likevel ble, ved Guds nåde, noen få jøder i dette området sammen med hedninger kalt til tro på Kristus ved Den Hellige Ånds kraft. De ble kalt ved evangeliet fra et liv enten i slaveri under synden eller i slaveri under Moseloven til et liv i frihet i Kristus.

Men nylig hadde falske lærere trengt inn i menigheten i Galatia og stelt i stand problemer. Derfor innledes Galaterbrevet med en alvorlig tone. Paulus begynner ikke med en takksigelse til Gud for galaterne (noe som er typisk for alle de andre brevene hans), men han går rett på sak. Dette skyldes at selve evangeliets sannhet sto på spill. Etter at han først har forsvart både sitt apostelskap (kap 1-2) og læren om rettferdiggjørelsen (kap 3-4), står vårt sted (Gal 5,1) helt i begynnelsen av denne tredje delen hvor vårt liv i helliggjørelse og tro er det primære. For å leve et virkelig helliggjort liv for Gud og mennesker, er det nødvendig å forstå den frihet som vi virkelig eier i Kristus.

For å forklare denne friheten brukte Paulus to beskrivende bilder i kapittel 4, like før vårt sted. Det første bildet var rettet primært til hedningene for å øke deres forståelse av Guds nåde. Han brukte bildet med *adopsjon* – vår adopsjon inn i Guds familie gjennom troen på Jesus Kristus. Francis Lyall skriver at for romerske borgere innebar det å bli adoptert en fantastisk forandring rettslig sett:

Det sentrale ved en romersk adopsjon var at den som ble adoptert, ble tatt ut av sin tidligere status og satt inn i et nytt forhold som sønn til sin nye far, hans nye *paterfamilias*. Hele hans tidligere gjeld ble strøket ut, og i stedet begynte den adopterte et nytt liv som medlem i en ny familie.¹

Så Paulus skriver i Gal 4 at vår bror, Jesus Kristus, ble født av en kvinne, satte seg selv under alle Guds og menneskers lover for å gjenløse oss. Resultatet av dette ble at vi fikk «retten til å være Guds barn» (4,5). Vi har nå et nytt hjem, et nytt navn, en ny Far – kort sagt, et helt nytt liv i frihet med alle rettigheter og privilegier som tilhører familien. Vi er også medarvinger til vår bror Jesus Kristus til alle de evige gleder og skatter som Gud har gjort ferdig for medlemmene i troens familie. Beviset på denne adopsjonen, ifølge Paulus, er at Gud har sendt sin Ånd inn i våre hjerter, og Ånden roper «Abba, Far!» (Dette er en sammenfatning av Gal 4,1-7).

Det andre bildet på frihet rettet Paulus spesielt mot de jødekristne (judaistene) som forsøkte å pålegge de hedningekristne å holde spesielle jødiske seremonielle lover. Paulus bruker den bibelske beretningen om Sara og Hagar (1 Mos 21) til å undervise om frihet og slaveri. Dere husker at Abraham var blitt lovet av Gud at han skulle få en arving, en sønn i hvilken alle slekter på jorden skulle velsignes (1 Mos 12,3). Men etter hvert som tiden gikk, forble Sara og Abraham barnløse. I sin svakhet klekket de ut en plan slik at de kunne få en arving gjennom Saras slavekvinne Hagar. Slik ble Ismael født.

Den viktige teologiske sannheten som Paulus ved Den Hellige Ånd trekker ut av denne episoden og overfører på galaterne, er denne: Abraham prøvde «å hjelpe Gud» ved å få et

¹ Francis Lyall, *Slaves, Citizens, Sons: Legal Metaphores in the Epistles* (Grand Rapids, Mich: Academic and Professional Books, 1984), s. 83.

barn med Hagar. På denne måten var Ismael «et barn etter naturens orden»² (Gal 4,23). Det betyr at Ismael i realiteten var et barn som var et resultat av gode gjerninger. Abraham følte at han måtte «gjøre noe» for å løse problemet. Som vi har sett tidligere, virket dette fullkomment logisk, og både Abraham og Sara hadde utvilsomt overbevist seg selv om at de faktisk handlet i tro og etter Guds vilje.

Men Ånden gjør det klart gjennom Paulus at Ismael ikke var barn etter løftet, fordi løftet kommer ikke på grunn av gode gjerninger, men bare på grunn av Guds makt og nåde. Når Paulus overfører dette til galaternes situasjon, sier han at alle som prøver å oppfylle løftet om tilgivelse og frelse ved gode gjerninger, er i realiteten «barn av slavekvinnen». Slavers barn ble født inn i slaveri både på Abrahams og Paulus' tid. De jødekristne (judaistiske) troende i Galatia hadde utvilsomt gode motiver og en fast tro på at de fulgte Guds vilje når de krevde at hedningekristne måtte bli omskåret og følge andre jødiske seremonielle lover. Men i stedet reduserte de Kristi gjerning og ødela læren om frelsen av nåde gjennom troen. Guds nåde og løfter kan ikke oppnås ved å lyde loven – ingen lov – fordi Guds nåde og velvilje kommer til et menneske som en helt fri gave gjennom troen, uten noen som helst menneskelig anstrengelse. De som *tror løftet*, er sanne Abrahams barn, og barn av «det Jerusalem som er i det høye» og som er fritt (Gal 4,26). En merkelig ironi! Paulus påstår at de hedninger som helt enkelt tar imot evangeliets løfte i tro, er sanne, rettmessige barn av Abraham, mens disse judaistene (kjødelige etterkommere av Abraham) ikke er det. I stedet er de urettmessige barn av en slave!

Videre, disse såkalte overåndelige menneskene som påla galaterne å holde regler og forskrifter for å gjøre dem til «ekte kristne», levde i virkeligheten et liv i slaveri. De prøvde å få det rett med Gud ved lovens gjerninger. Paulus sier til galaterne at de skal «drive bort slavekvinnen og sønnen hennes» (Gal 4,30), likesom Sara drev bort Hagar da Ismael ble oppdaget i det han forfulgte sin legitime yngre bror, Isak (1 Mos 21,9-10). Siden judaistene (de illegitime eldre brødrene) på en måte forfulgte de legitime barna (det vil si, de sanne troende som tar imot Guds frelse gjennom troen), var det bare én løsning: Bli kvitt dem, for «den iver disse andre viser for dere, er ikke til det gode: De vil bare skille dere fra oss for å vinne dere som ivrige tilhengere» (Gal 4,17). Med andre ord, unngå for enhver pris denne oppfatningen at vi på en eller annen måte kan oppnå rettferdighet hos Gud ved hjelp av noe vi gjør for Gud. Hvorfor? I versene like etter vårt vers understreker Paulus kraftig hvor alvorlig denne saken er:

Hør hva jeg, Paulus, sier dere: Hvis dere lar dere omskjære, vil ikke Kristus være til minste hjelp for dere. Jeg erklærer igjen: Hver den som lar seg omskjære, er forpliktet til å holde hele loven. Dere som vil bli rettferdige ved loven, er skilt fra Kristus; dere er falt ut av nåden. (Gal 5,2-4)

Det er dette som er årsak til alvoret i Paulus budskap til galaterne. For den som prøver å fortjene frelsen ved gode gjerninger – og det var nøyaktig det judaistene prøvde å gjøre og få andre også til å gjøre – blir ikke bare skilt fra Kristus og hans nåde, men fører også til slike ting i vårt liv som er fullstendig motsatt av evangeliets velsignelser, nemlig frykt, uvisshet, tvil, egenrettferdig stolthet, irritasjon, sinne, mangel på tålmodighet med andre, etc., for «loven fremkaller vrede» (Rom 4,15).

² Egentlig «etter kjødet» (overs. anm.).

Men Paulus avslutter dette avsnittet på en positiv måte i det han vender seg til det nye mennesket i galaterne: «Altså, søsken, er vi ikke barn av slavekvinnen, men av den frie kvinnen» (Gal 4,31). Og det er her vi har kommet fram til vårt bibelsted.

II. Kristus har satt oss virkelig fri: Gal 5,1

«Til frihet har Kristus frigjort oss. Stå derfor fast og la dere ikke tvinge inn under slaveåket igjen» (Gal 5,1). Dette verset utgjør en overgang i argumentasjonsrekken til Paulus i Galaterbrevet. Verset fører oss inn i den tredje delen av brevet hvor hovedfokuset er på det kristne livet i helliggjørelse.

«Dere, søsken, er kalt til frihet» (Gal 5,13). Det var Guds opprinnelige plan at menneskene skulle leve i frihet. Dette er, for det første, en frihet *fra* noe. Gjennom troens gave står synderen rettferdiggjort for Gud. Det betyr at han er frikjent for alle synder og satt fri fra loven med dens trusler og straff. Hans stilling i Guds øyne er gjenopprettet til den status mennesket hadde i skapelsen.

Vi kjenner historien godt. Gud skapte mennesket i sitt eget bilde og for en kort tid levde Adam og Eva i fullkommen frihet. Deres vilje var i fullkommen harmoni med Guds vilje. De gledet seg over å følge hans vilje, for ved å følge hans vilje, fant de fullkommen mening og glede i livet. Ikke en gang budet om ikke å spise av treet til kunnskap om godt og ondt var egentlig en «lov» i samme betydning som det vi, som lever etter syndefallet, opplever som loven.³

For da synden kom inn i verden, forandret også menneskets forhold til loven seg. Nå konfronterer og fordømmer loven oss. Som et speil viser den oss hvor fordervet hjertet vårt og viljen vår er – hvordan vi kjemper mot Gud med hele oss. Etter syndefallet feller nå Guds lov en evig dødsdom over oss, for «ingen onde får bo hos [Herren]» (Sal 5,4). For oss er hver lov en byrde som egger vår syndige natur til stadig større ulydighet (Rom 7,8), for når Gud forkynner sin vilje direkte i sin lov, reiser vår syndige natur seg i vrede mot den og griper anledningen til å være ulydig mot Gud. Denne opphopningen av synder bringer enda større vrede og straff over oss. Vår lutherske Konkordieformel gir en elendighetsbeskrivelse av vår falne stilling. Likesom en alkohol- eller narkotikamisbruker som fornektet sitt misbruk, er vi så syndige at vi faktisk mener at vi ikke er syndige!⁴ Eller vi konkluderer (igjen som misbrukeren) at synden er et problem som jeg kan løse selv med min egen vilje og kraft. Men

³ August Pieper, "The Law Is Not Made for a Righteous Man" («Loven er ikke til for et rettferdig menneske»), The Wauwatosa Theology, bind 2 (Milwaukee, Wis., Northwestern Publishing House, 1997), s. 80-81: "... for det første, dette forbudet hørte ikke inn under Guds moralske vilje som var skrevet i menneskets hjerte. Da Gud skapte menneskene i sitt bilde, hadde han gitt dem makt til å herske over alle skapninger og dermed også over frukten på alle trærne. Derfor kunne menneskene ikke vite av seg selv at kunnskapens tre ikke var beregnet for dem uten at Gud fortalte dem det. Dette forbudet innebar et unntak, noe spesielt som ble gitt til menneskene og som kom utenfra. Verken forbudets innhold eller form hadde noe til felles med den moralske viljen som var innpodet i menneskene, heller ikke med 'loven' slik den ble til ved synden (as it was created by sin) ... Men budet var ikke et krav som ble gitt til uvillige personer, slik loven er etter at synden kom inn i verden. Det var et spesielt bud, gitt til villige etterfølgere, og til budet var det knyttet en 'trussel' til personer som eide en fullkommen fri moralsk vilje.»

⁴ Konkordieformelen, *Solida Declaratio*, art. I, 8: «For det tredje vet og 'kjenner ingen fornuft' hva denne arveskaden er, men det må, som De schmalkaldiske artikler sier, 'læres ut fra Skriftens åpenbaring' og 'tros'» (Konkordieboken, s. 429). Det betyr at vi bare kan lære hvor fortapte og fordømte vi virkelig er, ut fra Guds ord. Ellers ville vi aldri vite eller tro det.

et slikt forsett, som alle menneskelige forsett om å rettferdiggjøre oss overfor Gud, vil bare ende i evig død.

Men Gud være takk – «Kristus kjøpte oss fri fra lovens forbannelse da han kom under forbannelse for vår skyld» (Gal 3,13). Ja, profeten Jesaja forutsa at Messias skulle «rope ut frihet for dem som er i fangenskap» (Jes 61,1), og Jesus erklærte i synagogen i Nasaret at disse ordene ble oppfylt i ham (Luk 4,18ff). Gjennom troen på Jesus er vi frie *fra* synden og dens fordømmende konsekvenser. Gjennom troen på Kristus blir alt det Kristus gjorde, tilregnet oss. Dr. Siegbert Becker forklarer dette fortreffelig i sitt foredrag om *Kristen frihet*:

Slik setter Kristus oss fri fra alle lovens krav. Som Paulus sier, er vi døde for loven gjennom Kristi kropp. Hans hender har gjort det våre hender skulle ha gjort. Hans lepper har talt det vi skulle ha sagt. Hans ører har hørt de bønner om hjelp som vi skulle ha lyttet til. Hans hjerte har elsket Herren med den kjærlighet som vi skyldte ham. Hans sinn har vist den renhet og sannhet som Gud krevde av våre sinn. Hans blod har betalt den straffen som vi fortjente. Derfor er det ingenting som kreves av oss. Vi er døde for loven gjennom Kristi kropp. I sin avhandling om kristen frihet sa Luther det på denne måten: 'Dersom han (dvs. den kristne) ikke trenger gjerningene, trenger han heller ikke loven; og om han ikke trenger loven, er han fri fra loven' (LW 31,349). Og lenge før Luther sa apostelen Paulus da han skrev til Timoteus at 'loven ikke er bestemt for den rettferdige'.⁵

Den kristne frihetens innerste vesen består da i en frihet *fra* enhver lov. Armin Schuetze forklarer det slik: «Loven er bestemt for de lovløse. Derfor er de som er i Kristus ikke *under* noen som helst lov, enten den levittiske, den moralske eller den borgerlige lov.»⁶ Denne friheten fra å være «under loven», innebærer en frihet fra lovens «trusler, fordømmelser og tvang».⁷

For det andre er denne friheten som Kristus har kalt oss til i Kristus, også en frihet *til* noe. Kristus har satt oss fri i en bestemt hensikt, og denne hensikten er et liv i frihet. Det kristne livet i helliggjørelse flyter ut av takknemlighet over at Gud har erklært oss rettferdig. I samme øyeblikk som Den Hellige Ånd kommer inn i et åndelig dødt menneske for å skape tro på Guds rettferdiggjørelse, begynner også det kristne livet i helliggjørelse.

Fra dette øyeblikk er det kristne livet et liv i frihet. Det er et liv *til* Guds ære i alt vi gjør (1 Kor 10,31). Vårt liv i tilbedelse, bønn, kristen forvaltning av Guds velsignelser – alt dette er områder hvor vi lever til Guds ære. Det kristne livet i frihet er et liv som er motivert og styrket av evangeliet, et liv i takknemlighet til vår himmelske Far, som satte oss «i stand til å få del i de helliges arv i lyset. For han har fridd oss ut av mørkets makt og ført oss over i sin elskede Sønns rike. I ham er vi kjøpt fri og har fått tilgivelse for syndene» (Kol 1,12-14).

⁵ Siegbert W. Becker, "Christian Liberty" ("Kristen frihet"), *Proceedings of the WELS 47th Biennial Convention* (The 47th Biennial Convention of the Wisconsin Ev. Lutheran Synod, New Ulm, Minn: NPH, 1983), s. 10. Essayet fins også på nettet på Wisconsin Lutheran Seminary's essay file: <http://essays.wisluthsem.org:8080/handle/123456789/314>.

⁶ Armin W. Schuetze, "On the Third Use of the Law: Luther's Position in the Antinomian Debate" ("Om lovens tredje bruk: Luthers rolle i den antinomistiske striden"), i *No Other Gospel: Essays in Commemoration of the 400th Anniversary of the Formula of Concord, 1580-1980*, ed. Arnold J. Koelpin (Milwaukee, Wis: Northwestern Pub. House, 1980), s. 213.

⁷ Schuetze, s. 212.

Det kristne livet i frihet består også i å leve *for* andre. Selv om den vantro verden (hvor individualismen er eneherskende) betrakter dette som en svakhet, er det en velsignet side ved den sanne frihet i Kristus. Enkelt sagt er de vantro ute av stand til å leve på en måte som behager Gud. Verdslige filantroper kan pøse millioner av dollar inn i veldedighet som kommer mange mennesker til gode. Andre kan bruke livet sitt i tjeneste for sin neste. Men uten Kristus, selv om slike gjerninger ytre sett er beundringsverdige og nyttige, er de absolutt ingenting verd i Guds øyne. Men gode gjerninger er annerledes for de kristne. Ledet av Den Hellige Ånd som bor i hjertene deres, er troen «virkosom i kjærlighet» (Gal 5,6). Og dette er det eneste som gjelder. I stedet for å lage en lang liste med regler som bare ville tynge samvittigheten til de frie kristne, lærer Den Hellige Ånd oss gjennom Paulus å leve i frihet når han sier: «Så la oss gjøre godt mot alle så lenge det er tid, og mest mot dem som er vår familie i troen» (Gal 6,10).

Denne friheten i Kristus *fra* synd, død og helvete som motiverer og gir oss kraft til å leve i frihet *for* Gud og andre, er virkelig en dyrebar gave. Denne framhevingen av «fra» og «til» bygger på Luthers store avhandling fra 1520, *En kristens frihet*, som også er ett av reformatorens mest berømte og best likte verk. I dette verket setter han framfor oss sine velkjente to teser om den kristne frihetens vesen:

En kristen er en fullstendig fri herre over alle ting og ikke underlagt noen.
En kristen er en fullstendig lydig tjener under alle og underlagt alle.⁸

Luthers forståelse av kristen frihet var som et lys som trengte gjennom mørket i middelalderens katolske teologi. I Kristus har en kristen blitt fri fra alle Guds lovs trusler om straff. En kristen blir heller ikke drevet av pishen i Guds lov til å forsøke å leve et liv som er til Guds behag. *Fordi han allerede er fri, velger* han i stedet frivillig i sin frihet ydmykt å underkaste seg både Guds lov og andre lover som ærer Gud og hjelper hans medmennesker. Han gjør ikke dette fordi han *må*, men fordi hans nye menneske gleder seg over å behage Gud. Fri fra alle trusler og all tvang er en kristen fullstendig fri til både å elske og tjene, og han finner glede i å gjøre begge deler.

Men fordi denne friheten er en så dyrebar gave av nåde, blir den på forskjellige måter angrepet av Satan som mistet sin frihet og drives av et ustoppelig hat mot Kristus og dem som han har satt fri. I den neste delen skal vi se på noen av utfordringene ved å leve i vår kristne frihet.

III. Utfordringene ved å leve i kristen frihet

Har vi noen gang tenkt på Satans angrep på denne måten – at de er ment å ta fra oss vår velsignede frihet i Kristus både nå og for alltid? Men det er nettopp det de er. Paulus framhever deres dødelige natur når han sier i verset vårt: «Stå derfor fast, og la dere ikke tvinge under slaveåket igjen» (Gal 5,1). Det greske presens imperativ betyr en *kontinuerlig* handling; det betyr «fortsett med å stå fast». Det understreker behovet for en konstant årvåkenhet mot angrep.

Det fins to hovedmåter som Satan angriper oss på for å undergrave, ødelegge og ta fra oss vår frihet i Kristus. De to angrepene ligger på motsatte ender av spekteret. For å bruke politiske termer, kan vi si at det ene angrepet oppmuntrer oss til å bruke vår frihet til utsvevende

⁸ Martin Luther, «Om en kristens frihet», i *Martin Luther's Basic Theological Writings*, ed. Timothy F. Lull (Minneapolis: Fortress Press, 1989), s. 596.

liberalisme, det som vi kaller for *libertinisme*. Det andre vil drive oss til en overdreven konservatisme og forsøker å begrense friheten ved hjelp av loven. Dette kaller vi *legalisme* eller loviskhet. Begge er dødelige angrep, og dersom vi gir etter for enten det ene eller det andre, kan det føre til at vi mister troen og dermed frelsen. Begge angrepsmetodene har eksistert siden syndefallet, og apostlene måtte stå opp mot begge i sin egen tid.

La meg komme med en liten illustrasjon som viser hvordan disse to angrepene fortsatt er vanlige i vår egen tid. Da jeg studerte ved University of Florida en sommer, var jeg romkamerat med en hyggelig, eldre mann som het Richard. Richard var en from katolikk, en som både kjente godt til sin tro og praktiserte den ivrig. En kveld snakket vi om religion, og samtalen vår kom inn på det som nettopp er tema for dette foredraget. Jeg prøvde å forklare for ham hva evangelisk motivering er – hvordan kristne frivillig og ydmykt lyder Gud og lever et liv i takknemlighet til ham. «Å, billig nåde!» utbrøt han litt spydig. «Så du kan altså gjøre hva du vil, leve hvordan du vil og ikke bry deg fordi du er tilgitt?» Richard konkluderte feilaktig med at jeg var en libertiner.

Richard var slett ikke den første med en slik oppfatning. Det sies at på Luthers tid skal den skarpe motstanderen av reformasjonen, hertug Georg av hertugdømmet Sachsen, ha sagt til Luther: «Du *kan* ikke gå rundt og fortelle mennesker at de er tilgitt! Da vil de jo slutte å oppføre seg!»⁹ Både min venn Richard og hertug Georg misforsto den kristne frihetens karakter. Løsningen deres var å *tvinge* mennesker til å lyde, å motivere dem med lovens trusler, å følge regler, forskrifter og tradisjoner slik at tilbedelse og lydighet ble utført av frykt. En slik praksis har et skinn av fromhet og visdom¹⁰, nøyaktig som judaistenes krav om at de hedningekristne måtte la seg omskjære og holde høytidene. Men dette er ikke evangeliet, og det er ikke frihet.¹¹

Siden disse to falske lærene fremdeles lusker omkring i vår verden og prøver å ødelegge vår frihet i Kristus, er det best at vi ser litt nærmere på dem slik at vi vet hvordan vi skal gjenkjenne og motstå dem.

Libertinisme

Én fristelse er å leve som vi vil uten å bry seg om Guds vilje. Denne fristelsen har sin rot i Edens hage. Det var essensen i Satans angrep på Eva. Satan beskrev Evas kjærlige Far som en grusom tyrann som hindret henne i å oppnå sitt fulle potensial. Han begrenset friheten hennes. Vi kjenner de tragiske resultatene av dette angrepet. Vi vet også hvordan Paulus behandlet den samme holdningen i Korint. Der hadde noen medlemmer tilsynelatende kjøpt det filosofiske argumentet i Platons dualisme at kroppen (kjødet) er fysisk og ond, og at det bare er sjelen som er ånd og god. Derfor oppsøkte noen de prostituerte i det de tenkte som så: «Det er bare en kroppslig ting. Jeg kan begå seksuell umoral uten å skade sjelen min. Så det er ikke

⁹ Jeg plukket opp denne anekdoten fra en professor i en forelesning, men har ikke kunnet finne den opprinnelige kilden til den. Likevel kan ånden i sitatet finnes igjen i *The New Schaff-Herzog Encyclopedia of Religious Knowledge, Vol. III*, under oppslagsordet Georg, hertug av Sachsen: «Ved denne prekenen ble hertugen klar over det faktum at Luther ikke bare hadde som mål å gjennomføre visse reformer i kirken, men at han i opposisjon til den herskende katolisismen forkynte et nytt evangelium som ville føre til et fullstendig brudd med fortidens tradisjoner. En slik revolusjonær motarbeidet Georg bestemt» (George, Duke of Saxony (ccel.org)).

¹⁰ Kol 2.23: «Slikt har riktignok ord på seg for å være visdom, både den selvgjorte fromheten, selvfornektelsen og mishandlingen av kroppen. Men det har ingen verdi, det tjener bare til å gjøre kjøttet tilfreds.»

¹¹ Becker, «Christian Liberty», s. 17: «Når derfor judaistene kom til Galatia og krevde at festdagene og sabbaten måtte overholdes og at omskjærelsen ble praktisert som en del av menneskets rettferdiggjørelse for Gud, erklærte Paulus at alle slike seremonielle overholdelser var en hån mot Kristus.»

noe galt med det.» Andre hadde tatt til seg mantraet: «Jeg har lov til alt!» (1 Kor 6,12), i den mening at det ikke betydde noe om vi syndet fordi vi uansett er tilgitt i Kristus. Men Paulus refset dem skarpt: «Dere tilhører ikke lenger dere selv. Dere er kjøpt, og prisen betalt. Bruk da kroppen til Guds ære!» (1 Kor 6,19-20). I slutten av Galaterbrevet kommer en lignende advarsel: «Far ikke vill! Gud lar seg ikke spotte. Det et menneske sår, skal det også høste. Den som sår i sitt eget kjøtt, høster fordervelse av kjøttet» (Gal 6,7-8). Og i Romerbrevet¹² måtte Paulus bekjempe enda en annen variant av denne tenkningen. For noen mennesker hadde øyensynlig overbevist seg selv om at ved å synde mer, ble Guds nåde enda større fordi han da hadde flere synder å tilgi! Og, tenkte de, siden Gud ønsker å bli betraktet som en tilgivende og barmhjertig Gud, var det lov å synde bevisst slik at Gud kunne være nettopp det! Paulus sier ganske enkelt: «De skal få den dom de fortjener» (Rom 3,8).

Det er ikke vanskelig å se denne libertinistiske ånden i vår verden, ja, også i synlige kirker som hevder å være kristne. Livsstiler som står i fullstendig motsetning til Guds klare ord, blir omfavnet og feiret. Åpenlyst blir det oppfordret til en syndig oppførsel, og det blir til og med offentlig velsignet av kirker og prester som påstår at de taler for Kristus.

I den lutherske kirkens historie åpenbarte denne libertinistiske ånden seg tidlig. Luther måtte ta seg av visse forkynnere slik som Michael Agricola¹³ som lærte at siden de nytestamentlig troende er fri fra loven, skulle bare evangeliet bli forkynt for de troende, ikke loven. Denne teologiske oppfatningen ble kalt *antinomisme*. Selv om den ikke var så grov som den rendyrkede libertinismens nytelsessyke, hadde likevel de to oppfatningene det til felles at de begge foraktet Guds lov. Antinomistene ønsket ikke å forminske den friheten vi har i Kristus og legge unødvendige byrder på samvittighetene. Likevel ble de kraftig motsagt av Luther og andre. Til syvende og sist dreide den falske læren seg om en mangel på forståelse av hvilke roller loven og evangeliet har i de troendes liv. Luthers standpunkt motsa selvfølgelig ikke hans tidligere undervisning i «En kristens frihet», heller ikke noen av de sterke uttalelsene han kommer med i skriftet «Hvordan kristne bør betrakte Moses».¹⁴ I stedet klargjorde Luther hva som er lovens embete, at den fortsatt skal forkynnes fordi en kristen er *simul iustus et peccator* («samtidig rettferdig og synder»). Forkynnelsen av loven retter seg mot den gamle Adam som fortsatt fins i alle kristne og som bare kan forstå lovens trusler og straff.¹⁵ Ingen kristen er helt og fullt nytt menneske og trenger derfor også å holde den gamle Adam i sjakk ved å bruke loven som et speil for å avsløre synden. Den antinomistiske striden ble utførlig behandlet i artikkel VI i Konkordieformelen.

¹² Argumentet mot libertinismen finner vi i Rom 3,5-8. Jeg sammenfatter det med mine egne ord her.

¹³ Se Schuetze, «On the Third Use of the Law: Luther's Position in the Antinomian Debate», s. 207-210. I den første tiden under 1520-tallet inkluderte denne debatten predikanter som Andreas Poach, Anton Otto, Andreas Musculus og Michael Neander. Luther trodde at han hadde tatt et oppgjør med antinomistene en gang for alle, men fra 1537-1540 blusset debatten om lovens bruk for de kristne opp igjen med Michael Agricola.

¹⁴ Martin Luther, «How We Should Regard Moses», i *Martin Luther's Basic Theological Writings*, ed. Timothy F. Lull (Minneapolis: Fortress Press, 1989), s. 139: «Denne teksten viser at heller ikke de ti bud gjelder oss. For det var ikke oss Gud førte ut av Egypt, bare jødene. De sekteriske åndene ønsker å belemre oss med Moses og alle budene. Vi bryr oss ikke om det. Vi betrakter Moses som en lærer, men ikke som vår lovgiver – om han ikke er enig med både Det nye testamente og den naturlige loven. Derfor er det klart nok at Moses er jødenes lovgiver og ikke hedningenes.»

¹⁵ Se Pieper, «The Law Is Not Made for a Righteous Man», s. 93: «Derfor, siden en kristen fortsatt har den gamle Adam i seg, er han *under* loven, fullstendig og absolutt under den. Men bare derfor. I den grad han er ånd, er han absolutt, fullstendig, på alle måter fri fra loven. 'Men blir dere drevet av Ånden, er dere ikke under loven' (Gal 5,18). Som vantro er den kristne virkelig under loven, men som kristen ikke i det hele tatt. Fordi han fortsatt er *urettferdig*, vanhellig, ugudelig, etc., er og forblir han en slave og fanget under loven, og er forbannet og fordømt. Men fordi han er rettferdig, fornyet, helliget, er han fri fra all lov, velsignet og frelst.»

Men om vi vil være ærlige med oss selv, er det nok slik at vi også i våre liv blir fristet til «å planlegge å synde», og på en måte tenker at vi er trygge om vi også «planlegger å angre» etterpå. Eller vi blir kanskje fanget i en gjentakende synd som vi vet av Guds ord er feil. Likevel kan det hende at vi rettferdiggjør vår atferd og nekter å slutte med denne «yndlingssynden» fordi vi tror at Guds tilgivelse i Kristus er som et slags sikkerhetsnett som alltid vil være der for oss, og dermed gir oss mulighet til å leve slik vi selv synes er best for oss.

Men dette er typisk for *libertinismen* – misbruket av Guds nåde i den tro at friheten i Kristus betyr friheten til å leve som vi selv vil. Å leve på en slik måte smaker ikke bare av menneskelig fornuft og arroganse, det fører også til at vi mister vår frihet og igjen kommer under «slaveåket», som Paulus taler om i verset vårt. Et slikt liv blir den rake motsetningen til sann frihet. For Jesus selv sa: «Sannelig, sannelig, jeg sier dere: Den som gjør synd, er slave under synden» (Joh 8,34).

Legalisme

Like ødeleggende for troen er *legalismens* ånd. Dette angrepet på kristen frihet møter vi først på et par steder i Apostelgjerningene. Peter møtte denne loviske ånden da han kom tilbake til Jerusalem etter sitt møte med den hedenske romeren Kornelius (Apg 10). Den jødiske klikken anklaget Peter for å ignorere Moseloven. Det samme problemet dukker opp igjen i Apg 15, ett av de viktigste kapitlene i Det nye testamentet. Der hadde en jødisk-kristen gruppe blitt enda mer påståelige, og de sa: «Hvis dere ikke følger den skikken vi har fra Moses, og lar dere omskjære, kan dere ikke bli frelst» (Apg 15,1). Nå hadde insisteringene deres blitt noe mer enn bare en skjønssak eller prioriteringssak. Disse legalistene gjorde lydighet mot Moseloven til en *frelsessak*. Peter, Paulus og Barnabas motsa dem i «et heftig ordskifte» (Apg 15,2), i det de kjempet for evangeliets frihet. Møtet i Jerusalem kom fram til enighet, og vi siterer Peter: «Vi tror at vi blir frelst av Herren Jesu nåde, vi på samme måte som de» (Apg 15,11). Den loviske ånden var blitt forkastet, nettopp denne ånden som vi finner igjen her i Galaterbrevet.

Vi kunne kanskje tro at Jerusalem-møtet ville ha ført til at saken ble avsluttet. Men kirkehistorien viser oss imidlertid at legalismen fortsetter å eksistere og har gjort det til denne dag. Det som er så tiltrekkende ved legalismen, er at den appellerer til det vår lutherske teologer kaller for *opinio legis* («lovens oppfatning»), som er den naturlige tilbøyeligheten alle mennesker har til å fortjene frelsen ved gode gjerninger. Det er riktig at Gud skrev loven inn i våre hjerter; vi har en naturlig tilbøyelighet til å tro og forvente at mennesket må *gjøre* noe for å få og ha et rett forhold til Gud. Vi ser *opinio legis* i alle verdens religioner som ikke har sin rot i Kristi nåde. Buddhister, muslimer, mormonere, konfutsianere, spiritister i afrikanske stammefolk, voodoo-tilhengere på Haiti – alle disse har det til felles at de strever etter å oppnå Guds velvilje ved hjelp av gjerninger og ritualer. Sånn sett skiller de seg fra hverandre bare når det gjelder ytre former. Den mest snikende formen for legalisme kom etter hvert fra den bedervede romersk-katolske kirken med dens ufravikelige krav om å gjøre gode gjerninger og lyde kirkens forordninger som nødvendige betingelser for frelsen. Det var denne legalismen som satte i gang reformasjonen. Dessverre fortsetter denne legalismen å eksistere i den romerske kirken også i vår tid.

I den lutherske kirkens historie har også ortodokse lutheranere måttet kjempe mot loviske angrep på den kristne friheten. Luther måtte personlig arbeide med dette under hele sin tjeneste. Vi kan umiddelbart tenke på hans berømte seks prekener som han holdt da han ble

nødt til å vende tilbake til Wittenberg under sitt opphold på Wartburg slott i 1522. Wittenberg befant seg i kaos. Noen hadde i en legalistisk ånd revet ned altere, krusifikser, statuer og andre kristne kunstverk fordi de krevde at tilbedelsen skulle være rensket for alt slikt.

Konkordieformelen bruker hele artikkel X, *Om kirkelige skikker*, til det vi kaller «den adiaforistiske striden», en strid som pågikk i årene like etter Luthers død. Striden dreide seg for det meste om ting som angikk gudstjenesten: Hva er tillatt, og hva er ikke tillatt? Da som nå fantes det slike som insisterte på at visse ting *må* overholdes i kirken selv om det er ting som Gud verken har befalt eller forbudt (*adiafora*). I slike tilfeller må friheten i Kristus bli forsvart dersom noen prøver å lage en regel eller lov eller tradisjon som binder samvittighetene til Guds frie barn.¹⁶ Martin Franzmann skrev en gang en preken til prestestudenter hvor han belyser den *opinio legis* i menneskene som infiserer kirken og som krever at det fins lover, regler og forordninger. Satan vet at vi har problemer med å leve i friheten og sette pris på den. For det å leve i frihet krever at vi må tenke og anstrenge oss – noe som kristne ofte ikke har lyst til å gjøre. Franzmann skriver:

Frihetens kvaler er en annen av Satans strategier. Vi blir trette av frihet; vi kan ikke utholde den friheten som Kristus har frigjort oss til. Vi lengter etter en tyrannisk biskop som forteller oss nøyaktig hva vi skal gjøre. Vi lengter etter abbedens trompet som forklarer alt nøyte for oss: 'Så langt og ikke lenger!' Vi skulle ønske at vi bare kunne tro det kirken tror og la kirken ta seg av det.¹⁷

Legalisme fikk en meget utpreget form i luthersk historie under pietismen, som var en reaksjon på det noen så på som «død ortodoksi» i den lutherske kirke mot slutten av 1600-tallet. Pietistene Spener og Francke hadde gode motiver. De ville tenne et sant åndelig liv i de lutherske menighetene. Med sin framheving av personlig fromhet, bønn og gode gjerninger startet pietistene bra. Men snart trengte den legalistiske ånden seg inn, og med den fulgte et egenrettferdig hovmod (noe som alltid skjer med legalismen) i det de modnere kristne begynte å se ned på og skille seg fra slike kristne som de betraktet som dårligere. Noe som også skjedde, var at den rette betoningen i evangeliet – Kristus *for* oss – gradvis ble skjøvet til side av pietismens betoning, Kristus *i* oss. Eller for å si det teologisk, helliggjørelsen ble viktigere enn rettferdiggjørelsen.

I Wisconsinsynodens historie skrev president J. P. Koehler en lang artikkel om emnet legalisme, *Gesetzliche Wesen Unter Uns*.¹⁸ Vi oversetter dette vanligvis med «Legalisme hos oss» ('Legalism Among Us'), men min kollega prof. Jim Danell fortalte meg at «En legalistisk ånd hos oss» ('A Legalistic Spirit Among Us') er en mye bedre oversettelse. Det er en bedre beskrivelse. For ofte er legalismen og dens søster pietismen vanskelig å presisere. En av mine professorer, John Brenner, pleide å si: «Det er vanskelig å definere 'pietisme' ... men du kjenner den igjen når du møter den.» Ja! Pietistene skrev aldri ned trosartikler *per se* («som sådan»), og de betraktet alltid seg selv som sanne lutheranere. Men det var *ånden* som de møtte problemene med, *ånden* som de så på andre kristne med, som var selve poenget. Noen ganger var tankemønsteret deres så enkelt som det min egen (pietistiske) bestemor

¹⁶ Art. VII i *Den augsburgske bekjennelsen* hadde gitt lutheranerne en rettesnor i disse ting. Der ble det gitt rom til å utøve den kristne friheten på en ordentlig måte: «Til sann enhet i kirken er det nok å være enig om evangeliets lære og forvaltningen av sakramentene. Men det er ikke nødvendig at det alle steder er ensartede menneskelige overleveringer eller skikker eller seremonier som er fastsatt av mennesker. Som Paulus sier: Én tro, én dåp, én Gud og alles Far osv.» (Ef 4)» (Konkordieboken, s. 31f).

¹⁷ Martin H. Franzmann, *Ha! Ha! Among the Trumpets* (St. Louis: Concordia Publishing House, 1994), s. 16.

¹⁸ John Philipp Koehler, "Legalism Among Us" («Legalisme hos oss»), *The Wauwatosa Theology*, bind 2 (Milwaukee, Wis: Northwestern Publishing House, 1997), s. 229-273.

Wessel hadde. Hun forbød absolutt sine sju sønner å spille kort om søndagen og insisterte at de var glattbarberte før de gikk til nattverd. Det var ikke det at dette var feil eller dårlig. Men det var *ånden* som styrte hennes tilnærming til disse tingene som var feil. Hun ga det inntrykket at en «god kristen» må gjøre dette for at Gud virkelig skulle ha behag i gjerningene. Disse reglene hadde ikke sin kilde i evangeliet, men i loven. Og alltid når regler for det kristne livet har sin grunn i loven i stedet for i et takknemlig hjerte som er påvirket av evangeliet, er det den legalistiske ånd som virker.¹⁹ Men alle gode gjerninger som blir tvunget ut av noen ved lovens forkynnelse, er ikke verd noe i Guds øyne. Det er dette vårt skriftsted i Gal 5,1 handler om.

Likevel liker også legalistene å føre fram *samvittigheten* som regelen andre mennesker må følge. Vi hører ofte dette: «Det du gjorde, *plager* meg!» Det betyr: «Du skulle ikke ha gjort det!» Noen ganger taler vi slik når en medkristen har syndet mot oss, og vi skal prøve å vinne vår bror igjen. Men dersom min medkristne har gjort noe som Guds ord ikke sier noe om – en sak som helt og fullt ligger innenfor den kristne frihetens område – og jeg forsøker å forandre den personens oppførsel på grunnlag av min egen samvittighet, eller gi det inntrykket at «gode kristne gjør ikke slik»²⁰, *ikke* fordi Guds ord sier det, men fordi det plager meg – da er det legalismens ånd som er i aksjon hos oss. Koehler gir en fin sammenfatning av hele vår diskusjon om legalisme:

Denne legalismen har tre spesielle kjennetegn: (1) Den får sine impulser, ikke fra evangeliet, men ønsker å bruke krav og trusler. (2) Den blander inn i disse kravene fremmede elementer som ikke kommer fra Guds vilje, men fra vår egen 'samvittighet'. (3) Den blander inn bevisstheten om vår egen rettferdighet.²¹

Men hva er galt med det? Burde ikke lutherske kristne ha selvdisiplin og være moralsk rettskafne mennesker? Selvfølgelig. Skriften sier tydelig at Guds vilje for oss er at vi skal være hans hellige folk. Men om den helligheten blir presset ut av oss ved lovens trusler eller menneskelagde regler, restriksjoner og til og med kirkelige tradisjoner²², er vi ikke bedre enn de menneskene som Paulus skrev Galaterbrevet til. Selv om de utvendig ser fromme ut, er alle gjerninger som er virket av loven, en fornærmelse mot Guds nåde i Kristus. I tillegg gir legalismen næring til den egenrettferdige ånden som fariseerne hadde, og som Jesus så ofte konfronterte og fordømte.²³ Og tragisk nok mister de kristne gleden, og kjærligheten er ikke lenger den glade motivasjonen til å leve til Guds ære.²⁴ «Hvor er jubelen deres nå blitt av?» spurte Paulus galaterne (Gal 4,15). Judaistenes legalisme hadde frarøvet dem gleden. Når legalismens ånd står fram, blir også samvittighetene unødvendig nedtyngt, og det å legge byrder på andres samvittighet, er slett ingen kjærlighetsgjerning. Det kan også forføre mennesker inn i gjerningsrettferdighet eller rokke deres tro og tillit til Frelseren. Så det var med full rett at Paulus alvorlig konfronterte og fordømte legalismen som hadde sneket seg inn blant galaterne. Vi må fortsette med det samme.

¹⁹ August Pieper, "The Difference between the Reformed and the Lutheran Interpretation of the So-Called Third Use of the Law" («Forskjellen mellom den reformerte og lutherske tolkningen av den såkalte tredje bruk av loven»), *The Wauwatosa Theology*, bind 2 (Milwaukee, Wis: Northwestern Publishing House, 1997), s. 109.

²⁰ Pieper, *op. cit.* Særlig s. 101-116.

²¹ Koehler, *op. cit.*, s. 259.

²² Koehler, *op. cit.*, s. 250: «Tradisjonisme er en tenkning som består i at tradisjonen, læreformene som er overlevert fra fedrene, blir avgjørende ... Uttrykket angir ikke feilene ved tradisjonen, men tendensen til å stole på menneskelige lærere og deres tolkninger i stedet for direkte på Skriften selv.»

²³ For eksempel Matt 16,5-12; Mark 23.

²⁴ Dette blir spesielt beskrevet i Konkordieformelens artikkel X, *Om kirkelige skikker*, par. 16 (Konkordieboken, s. 521).

Jeg håper at dette foredraget tjener sitt uttalte formål, nemlig å oppbygge oss i vår kristne tro og hjelpe oss til å glede oss på ny over nåden som vi har fått se, og friheten vi er kalt til i Kristus. Det er virkelig et velsignet liv, og slike ufortjente velsignelser får oss til å leve i glede og villig tjene Gud og vår neste ut av en dyp takknemlighet. Må Gud bevare oss i vår frihet og forsvare oss mot alle angrep på den inntil den dagen da vi skal få glede oss over friheten på den mest fullkomne måten, nemlig i himmelens herlighet.

Deres bror i Kristi tjeneste for dere,

Keith C. Wessel